

Burgerschap, kansen in elke gymles!

Tijdens het bewegen en sporten werk je automatisch ook aan het thema burgerschap. Wij weten dit als vakleerkrachten natuurlijk allemaal, maar weten onze directies en collega's dit ook? Veel scholen worstelen met de vraag hoe ze burgerschap een structurele plek kunnen geven, omdat het geen apart vak is. Stop dit artikel in je rugzak en stap naar de directie van je school. | Monique van Ark en Nick Keijser

Wat je visie op bewegen en sport ook is, wij zijn altijd aan het werk in een mini-samenleving, hier wordt als vanzelfsprekend gewerkt aan burgerschap. Dit maakt ons vak bijzonder vergeleken met andere vakken zoals rekenen, taal en spelling. In deze vakken moet de docent de inhoud van burgerschap bewust koppelen aan de doelen van de vakken. Bij het sporten en bewegen ben je bijna altijd samen aan het bewegen, waardoor je niet om burgerschapsvaardigheden heen kan. Het is aan ons om de ogen

van onze collega's te openen, dat een groot aantal burgerschapsdoelen tijdens het bewegen en sporten op school wordt behandeld.

Vakleerkrachten dragen, bewust of onbewust, veel bij aan burgerschapsvorming:

- tijdens de lessen bewegingsonderwijs (A);
- tijdens het buitenspelen (B);
- tijdens andere sport- en beweegactiviteiten in en rondom de school, zoals sportdagen, kampen, sportstimuleringsactiviteiten en school-sporttoernooien (C).

Aan de hand van A, B en C koppelen we de conceptkerndoelen van bewegen en sport aan die van burgerschap (SLO, 2024) en onderbouwen dit met praktijkvoorbeelden.

A. Bewegingsonderwijs: burgerschap als bijvangst via het doeldomein Samen bewegen

Bewegingsonderwijs ordent het beweegaanbod op het aangaan van beweeguitdagingen (conceptkerndoelen B&S 1), maar zonder verbinding met de andere conceptkerndoelen van bewegen en sport (2-7) zou het geen onderwijs zijn, maar een vrijetijdsbesteding zonder doel.

De kinderen leren tijdens de les bewegingsonderwijs meer dan alleen beter bewegen. Ze leren sociaal omgaan met elkaar, conflicten rechtvaardig oplossen, oefenen met zeggenschap en verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen handelen. Er wordt ook gewerkt aan de doeldomeinen Samen bewegen en Betrokken bewegen. Dit sluit aan bij de volgende kerndoelen van burgerschap:

- Burgerschap conceptkerndoel 1: de school zorgt voor een democratische cultuur. Kinderen leren in sport- en spelcontexten afspraken te maken, regels te respecteren en mee te beslissen over de organisatie van een spel. (Zie conceptkerndoel B&S 5: bewegen regelen).
- Burgerschap conceptkerndoel 2: de leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving. Kinderen spelen samen met klasgenoten met verschillende achtergronden en fysieke mogelijkheden. Ze leren rekening te houden met elkaar en elkaars verschillen te respecteren. (Zie conceptkerndoel B&S 4: bewegen met anderen).
- Burgerschap conceptkerndoel 5: de leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.

Kinderen leren tijdens het bewegen om op een respectvolle wijze met elkaar te communiceren en rekening te houden met de wensen van de minderheid (bijv. de zwakke beweger) in het besluiten welke regels er (voor wie) gelden. Ook wordt er gereflecteerd op het proces en de uitkomst hiervan. (Zie conceptkerndoel B&S 4: bewegen met anderen).

De doelen van burgerschap sluiten goed aan bij een aantal conceptkerndoelen van bewegen en sport:

- Doeldomein Samen bewegen: conceptkerndoel 4 (Bewegen met anderen)

Leren samenwerken en respect tonen binnen bewegingsactiviteiten.

- Doeldomein Samen bewegen: conceptkerndoel 5 (Bewegen regelen)

Kinderen leren bewegingsactiviteiten te organiseren en rekening te houden met groepsdynamiek en regels.

- Doeldomein Betrokken bewegen: conceptkerndoel 7 (Beweegidentiteit ontwikkelen)
Reflecteren op eigen beweegvoorkeuren en beweegwensen, en hoe deze zich verhouden tot anderen en de samenleving.

B. Buitenspelen, ordenen vanuit burgerschapsvorming?

Bij het bewegingsonderwijs wordt er vanuit de beweeguitdaging geordend, bij het buitenspelen is het doeldomein Samen bewegen leidend. Dit vraagt om een doordacht buitenspelbeleid waarin roosters, ruimte, inrichting, begeleiding, materiaal en aantal kinderen worden afgestemd op de gewenste burgerschapsontwikkeling. Aan de conceptdoelen die bij punt A zijn genoemd wordt automatisch gewerkt tijdens het buitenspelen.

Voorbeelden van burgerschapsvorming tijdens buitenspelen:

- Sociale onderhandelingen en regels
Wie mag als eerste meedoen? Hoe lossen we conflicten op? Wat doen we als iemand niet mag meedoen?

Tijdens buitenspelen

- Inclusie en diversiteit
Kinderen met verschillende vaardigheden en achtergronden spelen samen en leren elkaar te waarderen ongeacht de verschillen.
- Democratische betrokkenheid
Hoe maken we de regels zo, dat het een uitdaging voor iedereen is, waardoor iedereen plezier kan hebben. Hebben de regels meegeholpen aan het spelplezier voor de hele groep, of kunnen we nog aanpassingen doen?

C. Bewegen in en om de school: burgerschap in het echt?

Onder bewegen in en om de school verstaan we in dit artikel sportdagen,

sportstimulering, naschoolse activiteiten (NSA's), beweegtussendoortjes en sportieve evenementen zoals de avondvierdaagse. Deze momenten bieden, naast het bewegingsonderwijs (A) en het buitenspelen (B) ook rijke kansen om burgerschapsdoelen bewust te koppelen aan beweegactiviteiten. Aan de conceptkerndoelen die bij punt A zijn genoemd wordt niet altijd automatisch gewerkt tijdens het buitenspelen. De voorwaarde van het kunnen werken aan burgerschapsdoelen tijdens het buitenspelen is dat het pedagogische klimaat in orde moet zijn, zonder dit geldt vaak 'het recht van de sterkste' en wordt het lastig.

Voorbeelden van burgerschapsvorming tijdens bewegen in en rondom de school:

- Democratisch cultuur
Tijdens evenementen als sportdagen en schoolsporttoernooien leren kinderen samenwerken, omgaan met winst en verlies en zich houden aan regels (zie kerndoel 4: Bewegen met anderen, B&S).
- Inclusie en diversiteit
Deelnemen aan gezamenlijke sportactiviteiten leert kinderen respectvol om te gaan met diverse talenten en achtergronden.
- Bijdragen aan de (school)samenleving
Door leerlingen zelf beweeg- en sportactiviteiten te laten organiseren, ervaren kinderen hoe zij actief kunnen bijdragen aan een veilig schoolklimaat (zie kerndoel 5: Bewegen regelen, B&S).

Voorbeeld burgerschap in en rondom de school

Een school kan ervoor kiezen om een sportdag volledig in het teken van samenwerking te zetten. Teams kunnen bijvoorbeeld bestaan uit een mix van leerlingen uit groep 6, 7 en 8, waarbij samenwerking en sociale interactie worden gestimuleerd. Voorafgaand aan de sportdag kan een creatieve middag worden georganiseerd waarin leerlingen spandoeken maken of een yell bedenken, waardoor de nadruk komt te liggen op teamgeest en betrokkenheid. Tijdens de sportdag wordt vooral aandacht besteed aan het stimuleren van positief gedrag binnen het team en het samen werken aan een gemeenschappelijk doel. Ook bij de organisatie van een schoolsporttoernooi kunnen bewuste keuzes gemaakt worden. Worden de sterkste spelers in één team gezet, waardoor een ander team weinig kans maakt om te winnen? Of worden de teams zo ingedeeld dat iedereen gelijke kansen heeft, zelfs als dat betekent dat de school niet de beste kans maakt op de eindoverwinning? Door te kiezen voor een

evenwichtige teamindeling wordt niet alleen sportiviteit gestimuleerd, maar ook inclusie en samenwerking bevorderd.

Praktijkvoorbeeld: juniorcoaches op het plein en in de les bewegingsonderwijs

Steeds vaker werken scholen met juniorcoaches tijdens het buitenspelen. De term is ooit geïntroduceerd door

Beweegwijs en richt zich tegenwoordig niet alleen op meer en gestructureerd bewegen, maar ook nadrukkelijker op burgerschapsvorming. De elementen van burgerschapsvorming die er al in zaten worden er explicieter uitgelicht. Juniorcoaches begeleiden jongere kinderen en leren hierbij:

- zorg te dragen voor anderen;
- omgaan met verantwoordelijkheid;
- anderen aanspreken op regels;
- conflicten op een rechtvaardige manier op te lossen.

Op een schoolsporttoernooi

Bewegingsonderwijs, buitenspelen en sportactiviteiten in en rondom de school zijn natuurlijke en doelgerichte manieren om aan burgerschapsdoelen te werken

Dit sluit aan bij:

- Kerndoel 1 (Burgerschap)
Kinderen oefenen democratische vaardigheden door als juniorcoach beslissingen te nemen.
- Kerndoel 4 (Bewegen met anderen, B&S)

Door het begeleiden van spel leren juniorcoaches omgaan met groepsdynamiek en samenwerking.

Onze ervaring is dat het goed werkt om de rol van juniorcoach op te bouwen. Hiervoor kan je de les bewegingsonderwijs gebruiken. Hieronder staat op welke manier de opbouw van juniorcoaches geleidelijk kan worden geïntroduceerd:

- Groep 1/2
Basisregels begrijpen en soms optreden als scheidsrechter en hersteller van het materiaal tijdens de eigen les bewegingsonderwijs.
- Groep 3/4
Juniorcoach in een kleine, veilige setting binnen de les bewegingsonderwijs.
- Groep 5/6
Juniorcoach tijdens lessen bewegingsonderwijs én als begeleider bij kleuters. Hierbij begeleiden ze een groepje kleuters in een vak tijdens de les bewegingsonderwijs. Eventueel kan dit ook uitgebreid worden naar dat ze daadwerkelijk lesgeven in het onderdeel (de onderdelen).
- Groep 7/8
Juniorcoach tijdens zowel de lessen bewegingsonderwijs als het vrije buitenspelen. Tijdens het buitenspelen zorgen zij voor het klaarzetten en opruimen van de materialen en het uitleggen van het spel. Tijdens het buitenspelen is er vaak de meest

realistische vorm van een mini-samenleving. Immers speler er vaak verschillende leeftijden (en dus ook niveaus) buiten. De juniorcoaches houden rekening met deze beweegdiversiteit, passen waar nodig regels aan en geven tips en tops.

Reflectie en bewustwording

Vak- en groepsleerkrachten spelen een cruciale rol in de ontwikkeling van burgerschapsvaardigheden bij leerlingen. Door bewust aan te sluiten bij de gezamenlijke school visie en het gesprek aan te gaan over waarden, normen en het democratisch handelen tijdens de les bewegingsonderwijs, het buitenspelen en andere beweegmomenten, helpen zij kinderen om actief na te denken over hun rol binnen een groep en de bredere samenleving. Deze gesprekken bevorderen wederzijds begrip, sociale rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid.

Wanneer vak- en groepsleerkrachten hierin samenwerken en dezelfde taal spreken, wordt de impact van deze reflecties vergroot. Door systematisch stil te staan bij samenwerkingsvaardigheden, respect voor diversiteit en het omgaan met conflicten, leren kinderen hoe zij kunnen bijdragen aan een rechtvaardige en inclusieve speel- en leeromgeving. Dit versterkt niet alleen de sociale cohesie binnen de school, maar bereidt leerlingen ook voor op hun rol als actieve burgers in de maatschappij.

Conclusie

Bewegingsonderwijs, buitenspelen en sportactiviteiten in en rondom de

school zijn natuurlijke en doelgerichte manieren om aan burgerschapsdoelen te werken. Door bewuste aandacht voor samenwerking, respect, verantwoordelijkheid en inclusie kunnen deze activiteiten structureel bijdragen aan burgerschapsvorming.

Wij als vakleerkrachten weten dit al lang, nu is het tijd dat de rest van het onderwijsveld dit ook erkent. Help jij mee? Verspreid dit artikel binnen jouw schoolteam! ●

Bronnen

Keijser, N. (2022). Juniorcoach: bewegen en sport op de basisschool. *LO Magazine* 110(6), 42 – 44.
SLO (2024). Conceptkerndoelen leergebied burgerschap. <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/@23473/conceptkerndoelen-leergebied-burgerschap/>
SLO (2024). Conceptkerndoelen bewegen en sport. Verkregen op 1 april, van <https://www.slo.nl/@24240/conceptkerndoelen-bewegen-sport>

Contact

ark.van.m@hsleiden.nl

Monique van Ark is opleidingsdocent bewegingsonderwijs aan de Hogeschool Leiden en voorzitter van landelijk pabo netwerk bewegingsonderwijs n.keijser@scodelft.nl

Nick Keijser is vakleerkracht beweegonderwijs en coach Dynamische Schooldag op basisschool De Waterhof en ambassadeur van de Beweegalliantie

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

burgerschap, bewegen en sport, conceptkerndoelen, samen bewegen